

חולין סו

משה שווערד

1. רש"י על חולין דף סו/א

תנא דבי רב – [1] קרי לברייתא קמייתא ששנויה בתורת כהנים דמקרי ספרא דבי רב לפי שהיה שגור בבית המדרש בפי כולם אבל ברייתא דתנא דבי ר"י לא היתה שגורה אלא בפי תלמידיו:

2. רמב"ם פירוש המשניות - הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות

אחר כן ראה להסתפק משמות המקובלים על הקרובים אליו משמעון הצדיק, והיו דבריו במשנה דבר קצר, וכולל ענינים רבים, והיה הכל מבואר לו, לחדוד שכלו, אבל למי שהוא פחות ממנו, הענין ההוא עמוק בעיניו, שהחכמים הקדומים לא היו מחברים אלא לנפשותם. לפיכך ראה אחד מתלמידיו, והוא רבי חייא, לחבר ספר, וללכת בו אחר רבו, ולבאר מה שנשתבש מדברי רבו, והיא התוספתא. וענינו לבאר המשנה. ותוספתא אפשר להוציא טעמה מהמשנה אחר יגיעה רבה, והוא הוציאם, ללמדנו היאך נוליד ונוציא ענינים מן המשנה. וכן עשה רבי אושעיא. ורב חיבר ברייתא, והיא ספרא וספרי, ורבים זולתם. כמו שאמרו, כי אתא רבי פלוני, אתא ואייתי מתניתא בידיה. ואולם לא היו אלה הברייתות כולם כצחות דברי המשנה, ולא כתקון עניניה וקוצר מליה, ועל כן היתה עיקר, ר"ל המשנה, וכל החבורים עולים אחריה, ושניים אליה, והיא המכובדת אצל הכל, וכשיעריכו אותה להבורים ההם, ראוה בנות ויאשרוה, וכל הבא אחריה, אחר החבורה הנכבדת ההיא, לא שם לבו ומאודו אלא להתבונן בדברי המשנה:

3. דף על הדף מסכת חולין דף סו עמוד א

וכתב הגאון מהר"ש לנדא ז"ל בשו"ת נו"ב מהדו"ת (או"ח סי' פ"ז בהגה"ה), שרש"י נטה מלפרש כדעתו של הרמב"ם, לפי שמהסוגיא לקמן קל"א ע"א מוכרח דרב לא סובר כהברייתא של תורת כהנים, הרי לנו שרב לא חיבר תורת כהנים, לכן הוכרח רש"י לפרש שנקרא ספרא דבי רב, משום שהיה שגור בפי תלמידי דבי רב.

4. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סה עמוד ב

וכ"ת כיון דשוו בד' סימנין מייתינן ולא פרכינן. בכלל ופרט וכלל מחלוקת תנאים אי כלל קמא עיקר והוי ככלל ופרט דאין בכלל אלא מה שבפרט, אלא כלל בתרא מוסיף רק כעין הפרט, דצ"ל שוה בג' צדדים, או"ד כללא בתרא הוי עיקר והוי כפרט וכלל דריבה הכל, אלא כלל קמא ממעט משהו. [וזה כריבוי מיעוט וריבוי, עי' סוף תוס'].

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סה עמוד ב

שמו חגב. בשו"ע נפסק דבעינן שמו חגב, דר' יוסי לא חולק כדלעיל. ולשון הרמב"ם משמע דא"צ שמו חגב במפורשים, אלא בראשו ארוך ויש לו זנב. ויש טעם בדבר, ד"חגב" מיותר, ורק לומר דשמו חגב, וזה רק במה שריבינו דראשו ארוך ויוצא שצריך ה' סימנים לרמב"ם, ד' הסימנים, ועוד אין ראשו ארוך או שמו חגב. ויש לו זנב נמי חסרון, דלכולם חוץ מחרגול אין זנב.

6. חדושי הרשב"א מסכת חולין דף סה עמוד א

ולענין פסק הלכה כלשון הראשון נראה עיקר דשמו חגב בעינן אבל בראשו ארוך וגוץ לא קפדינן והלכך בארצות הללו אף על פי שנמצאין מהן שיש להם ארבעה סימנין אינן נאכלין אלא במסורת שיהא שמן חגב אבל ע"י מסורת נאכלין כענין שאמרו בעופות והרבה מקומות יש בספרד שנאכלין במסורת, ומי שאין לו עכשיו כרעים או שאין כנפיו חופין את רובו ועתידי לגדל אחר זמן הרי זה מותר מעתה וכדתניא אין לו עכשיו ועתידי לגדל אחר זמן כגון הזחל הזה מותר ר"א בר' יוסי אומר אשר לו כרעים ממעל לרגליו אף על פי שאין לו עכשיו ועתידי לגדל אחר זמן, וכנפיו חופין את רובו אמרי לה רוב ארכו ואמרי לה רוב הקפו וקא פסיק רב פפי דהילכך בעינן רוב ארכו ורוב הקפו.
וכתב רש"י ז"ל וחגבים הללו אין טעונין שחיטה שהרי אחר דגי הים הזכירם הכתוב דכתיב זאת תורת הבהמה כמשמעה והעוף כמשמעו עוף ולא שרץ העוף דהיינו מינין קטנים וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים מכל נפש השורצת על הארץ אלו החגבים, בהלכות גדולות ע"כ ל' רש"י ז"ל, ובתוס' [כתבן] שלא הוצרך רש"י ז"ל

להביא מהלכות גדולות אלא משום דדריש ליה מקרא אבל בכמה מקומות מפורש בתלמוד שאין חגבים טעונין שחיטה כדאמרין בשבת (צ' ב') חגב טמא אין מצניעין אותו לקטן דילמא מאית ליה ואכיל ליה אבל חגב טהור אין לחוש ובעבודה זרה (ל"ח א') דאמר רב נכרי שהצית את האור באגם כל החגבים אסורין ומפרש התם טעמא דלא ידע הי טהור והי טמא אבל לשחיטה לא חיישינן דבין חיים בין מתים מותרין, ועוד אמרו שם בשלהי פרקא חגבים הבאים מן הפתק ומן האוצר מותרין ליקח מן הנכרי והבאים מן הסלילה אסורין מפני שמזולף עליהן יין, ובתוספתא דתרומות נמי קתני אוכל אדם דגים וחגבים בין חיים בין מתים.

7. ערוך השולחן יורה דעה סימן פב

סעיף טז

ודברי הרמב"ם ז"ל הרבה תמוהים בענין זה וכבר טרחו חכמי הדורות ליישב דבריו ולא נתיישבו על הלב [עי' ריב"ש סי' קצ"א וב"י ולח"מ וכרו"פ בקונטרס פני גשר] וז"ל הרמב"ם בפ"א [הל' י"ד] סימני עוף טהור לא נתפרש מן התורה אלא מנה מינין טמאין ושאר מיני העוף מותרין והמינין האסורין כ"ד הן ואלו הן וכו' כל מי שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן ה"ז אוכל כל עוף שאינו מהן וא"צ בדיקה ועוף טהור נאכל במסורת והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שהוא עוף טהור ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד והוא שיוחזק אותו צייד שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן עכ"ל:

סעיף יז

עוד כתב מי שאינו מכירן ואינו יודע שמותיהן בודק בסימנין אלו שנתנו חכמים כל עוף שהוא דורס ואוכל בידוע שהוא מאלו המינין וטמא ושאינו דורס ואוכל אם יש בו אחד מג' סימנין אלו ה"ז עוף טהור ואלו הן אצבע יתירה או זפק והוא המוראה או שהיה קורקבנו נקלף ביד לפי שאין בכל אלו המינין האסורין מין שאינו דורס ויש בו אחד משלשה סימנין אלו חוץ מפרס ועזניה ופרס ועזניה אינן מצויין בישוב אלא במדברות איי הים הרחוקות עד מאד שהן סוף הישוב וכו' עכ"ל:

סעיף יח

עוד כתב אמרו הגאונים שמסורת היא בידיהם שאין מורין להתיר עוף הבא בסימן אחד אלא אם היה אותו סימן שיקלף קורקבנו ביד אבל אם אינו נקלף ביד אף על פי שיש לו זפק או אצבע יתירה מעולם לא התירוהו כל עוף שחולק את רגליו כשמותחין לו חוט שתיים לכאן ושתיים לכאן או שקולט מן האויר ואוכל באויר ה"ז דורס וטמא וכל השוכן עם הטמאים ונדמה להם ה"ז טמא עכ"ל:

סעיף לא

ודע דעוף שיש עליה מסורת א"צ לבדוק אחר שום סימן אמנם אם נמצא שהוא דורס או קולט מאויר או שחולק את רגליו אסרינן ליה ולא משגחינן אמסורת ובודאי שמסורת טעות הוא [ש"ך סק"ו] אבל אם אינו ידוע אם דורס אם לאו אפילו ידוע שאין לו סימן מהג' סימנים שבגוף מותר במסורת דהא יכול להיות שהוא טהור כשאינו דורס דזהו עיקר סימן טהרה וכיון שיש עליו מסורת מותר לאכלו [שם]:

סעיף לב

מי שהוא במקום שנוהגין איסור בעוף אחד מפני שאין להם מסורת והלך למקום שאוכלים אותו מפני שיש להם מסורת יכול הוא ג"כ לאכלו שם אפילו דעתו לחזור למקומו ואין כאן משום חומרי מקום שיצא משם שהרי מה שאין אוכלין אותו במקומו לא מפני שאומרים שהוא אסור אלא שמודים שהוא מותר ורק מפני שאין להם מסורת ובלא מסורת אין אנו אוכלין וכיון שהוא עתה במקום שיש להם מסורת למה לא יאכלם וכן ההולך ממקום שיש להם מסורת למקום שאין להם מסורת יכול הוא לאכלו שם ואין כאן משום חומרי מקום שהלך לשם מהטעם שכתבנו ויראה לי דזה אינו אלא בדעתו לחזור למקומו אבל כשמתיישב שם אסור לו לאכלו דכל אדם נגרר אחר מקומו דאל"כ כשיתיישבו כמה אנשים משם ויאכלו וכל העיר לא תאכל אין לך לא תתגודדו יותר מזה ויש מי שמסתפק בזה ולי נראה ברור כמ"ש [עי' כרו"פ דו"ק] [וכן משמע להדיא בדו"פ ע"ש]:

סעיף לג

וכתב רבינו הב"י בסעיף ה' אם שאר מקומות שאין להם מסורת יכולים לאכלו על סמך מקום שיש להם מסורת יש מי שאוסר ויש מי שמתיר ויש לחוש לדברי האוסר עכ"ל ומקודם כתב הדין שבסעיף הקודם דההולך ממקום

שאין מסורת למקום שיש מסורת יכול לאכול שם וזהו דעת הרא"ש והיש מי שמתיר שבסעיף זה הוא ג"כ דעת הרא"ש כמ"ש בספרו הגדול ע"ש ואין לשאול דא"כ לפ"ז למה לו לומר מקודם דזה שהלך יכול לאכול האפילו כל בני מקומו יכולים לאכול על סמך מקום שיש להם מסורת די"ל דודאי כן הוא ובאמת כוונתו כן הוא דלא לבד שזה שהלך יכול לאכול אלא אפילו כל בני מקומו ונקיט בדרך לא זו אף זו [ע"י כרו"פ סק"ד] ועוד דאין זה שאלה כלל דודאי אם כל אנשי המקום שאין להם מסורת רוצים לסמוך על המקום שיש להם מסורת יכולים לעשות כן אבל אם אינם רוצים ונשארים באיסורם מי יוכל להכריחם ועכ"ז מותר לו להיחיד שהולך ממקומו למקום שיש בו מסורת לאכול אם רצונו בכך ולא אמרינן שמוכרח לעשות כמקומו מטעם חומרי מקום שיצא משם מהטעם שבארנו:

סעיף לד

וטעם היש מי שאוסר הוא דשמא מה שבמקומם נהגו איסור הוא מטעם שבמקומם מצויים טמאים הדומים להם ובהכרח לאסור זה מפני זה וזהו דעת הרשב"א [ב"י] ומ"מ אפילו לפי דיעה זו יחיד ההולך משם למקום שיש בו מסורת יכול לאכול דודאי אם היה ברור לנו דהמקום האוסר הוא מטעם זה ומדינא אסר להם לאכול היה גם היחיד הפורש מהם נגרר אחריהם והיה אסור לו לאכול גם במקום המותר מטעם חומרי מקום שיוצא משם אבל באמת אין אנו יודעים מפני מה אין אוכלים שם ולכן א"א להחמיר על היחיד ההולך למקום אחר דנוכל לומר דזה שאין אוכלים הוא מטעם שאין להם מסורת ורק להתיר לכולם אנו חוששין לטעם אחר [ש"ך סק"א]:

סעיף לה

ויש מי שאומר דלא פליגי כלל דהרא"ש מיירי במקומות שלא קבלו בו היתר לכך אין אוכלים אותו אבל מ"מ לא נהגו בו להחזיקו לאיסור גמור ולכן שפיר יכולים לסמוך על המקום שיש להם מסורת והרשב"א מיירי במקומות שמחזיקין אותו לאיסור גמור ולכן אינם יכולין לסמוך על מקום ההיתר [שם] ואפילו בסתם י"ל דאולי מה שאין אוכלים אותו הוא מטעם שמחזיקין אותו לאיסור או מטעם סייג ובוודאי גם המתיר א"א להתיר להם אא"כ ידענו ברור שזה שאין אוכלין אותו הוא רק מטעם חסרון מסורת והכי קי"ל [וכ"נ דעת האחרונים] ורק להיחיד ההולך משם למקום המותר א"א לאסור עליו מסתם כמ"ש בסעיף הקודם:

8. רש"י על חולין דף סו/א

ומר כי אתריה - רשון דתנא דבי רב הוא ניפול דתנא דבי רבי ישמעאל ורשון דתנא דבי ר' ישמעאל הוא ניפול דתנא דבי רב ובין למר ובין למר סלעם אין לו זנב וחרגול יש לו זנב **והגבים הללו אין טעונין שחיטה שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב זאת תורת הבהמה כמשמעו והעוף כמשמעו עוף ולא שרץ העוף דהיינו מינים קטנים וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים ולכל נפש השורצת על הארץ אלו הגבים, בהלכות גדולות:**

9. תוספות מסכת חולין דף סו עמוד א ד"ה במאי קמיפלגי

במאי קמיפלגי - ... בסוף שמעתא פי' בקונטרס דהגבים הללו אין טעונין שחיטה שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב וזאת תורת הבהמה כמשמעו והעוף כמשמעו ולא שרץ העוף דהיינו מינים קטנים וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים ולכל נפש השורצת על הארץ אלו חגבים בהלכות גדולות כך פי' בקונטרס ולא הוצרך להביא בקונטרס מה"ג אלא משום דדריש ליה מקרא דבכמה מקומות בש"ס מוכח דשרו בלא שחיטה בסוף פ' ר' עקיבא (שבת דף צ:): חגב טמא אין מצניעין לקטן דלמא מיית ואכיל ליה אבל חגב טהור אין לחוש ובריש פ' דם שחיטה (כריתות דף כא.) קאמר אוציא דם דגים וחגבים שכולם היתר ומפרש דאין טעונין שחיטה ובפ' אין מעמידין (ע"ז דף לח. ושם ד"ה לעולם) דאמר רב עובדי כוכבים שהציתו את האור באגם כל החגבים אסורים ומפרש טעמא דלא ידע הי טמא והי טהור אבל לשחיטה לא חיישינן ועוד התם בסוף פירקא חגבים הבאים מן ההפתק ומן האוצר מותרים ליקח מן העובד כוכבים וכן הבאין מן הסלולה ולפני חנוני אסורין מפני שמזלף עליהם יין ולעיל הבאתי ברייתא דתוספתא דקתני אוכל אדם דגים וחגבים בין חיים ובין מתים ואינו חושש ואף על גב דאוכל לאו דוקא דבחיים איכא משום בל תשקצו כדמוכח בפ' ר' עקיבא בשבת (דף צ:): מ"מ נקט אוכל למימר דליכא איסור אבר מן החי דלא בעי שחיטה [וע"ע תוס' ע"ז לח. ד"ה לעולם].

10. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סו עמוד א

אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן וכו'. בראשונים כתבו דילפינן לה מדכתיב 'אשר אין לו סנפיר', עיין עליו, דיש לעיין אי עתיד לגדל דמותר. וגבי יש לו עכשיו ועתיד להשירן דמותר ילפי' מדכתיב 'במים', דסגי אם היו לו סימנים כשהיה במים.

11. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סה עמוד א

אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן וכו'. להלן (סו א) גבי סימני דגים אמרו בגמ' דאין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, או יש לו עכשיו ועתיד להשירן כשר, והכא בחגבים נקט רק אין לו עכשיו ועתיד לגדל, [1] ובפשטות זהו משום דבחגבים אין מציאות כזו שיהא לו סימנים וישירן.

[2] עוד י"ל דשאני דגים דס"ד דהקפידה תורה שיהיה בהם סימנים אף ביבשה, כיון שכשהוא במים אינו נאכל, ולכך הוצרכה הגמרא לחדש שאף כשהשירן מותר, אבל בשאר בע"ח פשיטא דאם היו להם סימנים א"צ שיהיו לעולם. (ומפורסם דג השטור"ל בחת"ס).

---

12. דף על הדף מסכת חולין דף סו עמוד ב

בגמ': כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר וכו'. ובתוס' (ד"ה כל וכו') כתבו: וא"ת מנין הי' להם זה לחכמים וכן לעיל דתניא שאין במיני דגים טמאים אלא ז' מאות, מנין הי' להם שהתירו בכך את השאר וכו' מכל אשר יקרא לו האדם, יש לרבות אפי' דגים. ואיכא למימר דמאדם קים להו וכו' ע"כ.

בספר משנת חיים עה"ת (פר' נח סי' ל"ו) האריך לפלפל לשם מה הוצרך אדם הראשון למסור איזה דגים טהורים ואיזה לא, ומבאר בזה דבבמת ב"נ מקריבים גם דגים ורק טהורים, ולכן הוצרך אדם הראשון למסור איזה דגים טהורים ואיזה אינם טהורים.

ולכאורה מהברייתא בזבחים (קט"ו ע"ז) נראה דרק בהמה וחיה ועוף היו קרבים בבמת ב"נ. אך כתב הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בספרו טעמא דקרא (פר' נח עה"פ כל צפור וגו') די"ל דחגבים לא היו קריבים להם מדלא נזכרו בהאי ברייתא אלא בהמה חיה ועוף, ולפ"ז נח הביא לתיבה מהן רק שנים. אלא שכתב שם שוב די"ל דחגבים הרי הם בכלל עוף והיו קרבים. ושוב כתב שם מיהו למ"ד שיכולים להקריב גם מנחות, אפשר דגם דגים וחגבים בכלל, וכמו קין שהביא מזרע פשתן כו' עכ"ד. ולפי"ז מבואר דג"כ דגים קרבו בבמת ב"נ, ושפיר מובן דלכן הוצרך אדם הראשון למסור איזה דגים טהורים ואיזה לא, כדי לדעת מה כשר להקרבה בבמה עכ"ד, וע"ש עוד באריכות חליפת מכתבים מופלאה בענין זה עם הגאון ר"ח קנייבסקי שליט"א.

13. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סו עמוד ב

יגדיל תורה ויאדיר. ולכא' הא ליכא בזה שום הלכה מחודשת, ומה שייך יגדיל תורה וכו'. ויעויין בלב אריה וכבר כ"כ הריטב"א בנדה (נא ב) דהנה הובא לעיל חקירת האחרונים אי סימני טהרה דבהמה הם בגדר סימן גרידא או דהסימן הוא גורם לטהרה, ואי נימא דהוי סימן גרידא באמת לא צריכינן לסנפיר, אולם אם הסימנים הם גורמים את הטהרה, הרי אף הסנפיר הוא גורם מלבד הקשקשת, ולכך כתבה התורה לתרוויהו, ושייך שפיר ע"ז יגדיל תורה ויאדיר, דאף דאין בזה נ"מ להלכה מ"מ נכתב בתורה דהסנפיר גורם לטהרה, כדי להגדיל תורה ולהאדיר.

ובזית רענן (לבעל המג"א, הובא בלב אריה) ביאר מה שאמרו כאן יגדיל תורה ויאדיר, דבמעדני יום טוב הביא מעשה דבהיותו בוויין הביאו לפניו דג נמצא בו קשקשים בלא סנפיר, והוא סם המות, ושאלוהו איך יתכן שהתירה תורה דג כזה שהוא סם המות, ולאחר שהאריך ר"ל דדוקא בדגי הים אית להך כללא ולא בחיות ודג זה היה חיה שיש לו רגלים ע"ש. אמנם הזית רענן תירץ עפ"י מאי דאיתא במכות רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל וכו', דהא שרצים לא אכלי אינשי ומה הוצרכה תורה לאסור אלא דליהוי להו מצוה בכך שאינם אוכלים, אף דמאיס בלא"ה. וכתב המג"א דה"נ גבי קשקשים דדג שיש לו קשקשים ודאי יש לו סנפיר, ואמנם יתכן דגים דלית להו סנפיר אבל אלו הם דגים שיש בהם סכנה למיכל וכן חיות הים, ולזה בעי' לטעמא דיגדיל תורה ויאדיר.

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סו עמוד ב

שם. נראה דבדגים הפרים ורבים אין סברא להתיר אף כשהם בכלים, כיון דהיוצא מן הטמא טמא. [ואף שכתבו התוס' בנדה (נ ב) דבנוולד ע"י ביצים אין דין יוצא מן הטמא, משמע שם בתוס' דתירוץ זה אינו עיקר].

ועוד דאי נימא דאירי בדגים בפרים ורבים, יקשה מאי פריך אימא בכלים אף על גב דאית ליה לא תיכול, ואי אירי בפרין ורבין הרי הוא מותר מדין יוצא מהטהור טהור.

ועוד דנראה מסברא דכל ההיתר במים שבכלים תלי במה שתחילת יצירתן בכלים, אבל דגים שהובאו למים ממקום אחר אינם בכלל היתר זה, וא"כ נראה דזה שייך רק במינין שאינן פריין ורבין, דיצירתן היא בכלי, אך בפרים ורבים אין תחילתן יצירתן מתייחסת לכלים, אלא מתייחסת אל הלידה. והכלים הוא רק מקום בעלמא של הלידה, ודו"ק.

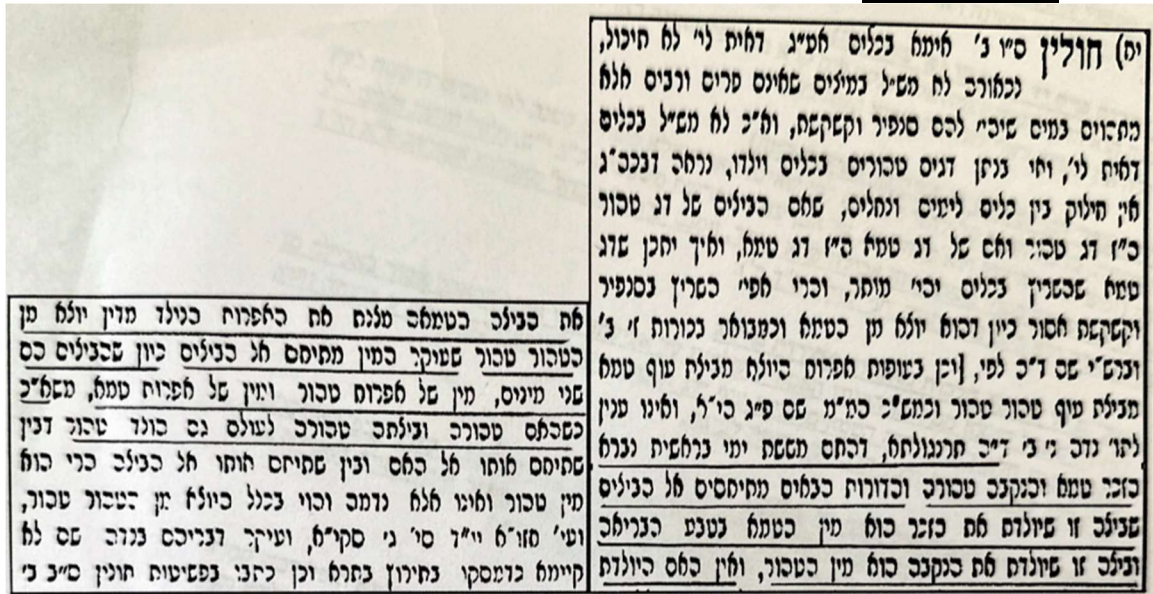
ולפ"ז מבואר בגמ' דגם מין הדגים שאינם פרים ורבים יש להם סנפיר וקשקשת. וכן מבואר ברש"י בע"ז (לט: ד"ה כילבית). וברש"י בשמעתין (ד"ה הואיל) מבואר דמין זה הוא שרץ המים. ויש לדון אם הכוונה שאינו דג אלא מין שרץ ודלא כפירש"י בע"ז, ואכמ"ל.

והגם שחכמי הטבע אומרים שאין שום בריה בעולם שלא באה ע"י פריה ורביה, צ"ל דדיני התורה נקבעו כפי ראות עיני האדם. וכל שאין נראה לעיני האדם שפרה ורבה גידון כאילו תחילת יצירתו בכלים.

שם. יעו"ל במכות (טז ב) דמצינו דג דאית לי' סנפיר וקשקשת ואעפ"כ הוא אסור, דאיתא שם האי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא מלקינן לי', ולפר"ת שם זהו דג קטן הנמצא במחרישה (בשדה שנחרשה במחרישה), דאסיר אף דאית ליה סנפיר וקשקשת, משום דכיון דלא נוצר במים הו"ל כשרץ. ובריטב"א כתב שהוא נוצר במים אולם הוא יכול לחיות שלא במים, ולכן לית לי' היתר דסנפיר וקשקשת.

15. עיין במראה מקומות לדף סז באריכות

16. ספר תפארת יעקב

17. ערוך השולחן יורה דעה סימן פד סעיף יט

כבר נתבאר בסעיף ג' דתולעים שנתהו בפירות תלושים כל זמן שלא פירשו מותרים דלא קרינן בהו שורץ על הארץ ע"ש וכן שרצים שבמים אינם אסורים אלא אותם שנתהו בימים ובנהרות ובאגמים אבל תולעים שנתהו במים שבכלים או בשארי משקין מותרים כל זמן שלא פירשו דהתורה לא אסרה רק בימים ובנהלים אותן שאין להם סנפיר וקשקשת אבל מים שעצורים בכלים או במים שבבורות ובמערות המכונסים מותרים כל זמן שלא פירשו אבל כשפירשו קרינן בהו השורץ על הארץ ולדעת הטור אפילו מים שבחריצין ונעיצין כשאינם נובעים ג"כ דינן כמים שבכלים ולדעת הרמב"ם אסורים כיון שמושכין ודומין לנהרות וחריצין מקרי ארוכין וקצרון [רש"י ס"ז א ד"ה חריצין] ונעיצין מקרי רחבים כגון שעושין לביכרי דגים [שם]:

18. ערוך השולחן יורה דעה סימן פד סעיף כ

לפיכך שוחה אדם לתוך הבור או לתוך הכלי ושוחה המים ואינו חושש לתולעים שבו וגם משום בל תשקצו ליכא שהרי אין כוונתו להתולעים אלא שממילא נכנסים לתוך פיו אמנם אם הדבר מאוס עליו ודאי דאסור משום בל

תשקצו ודע דאלו הזבובים הקטנים הנופלים מאויר לתוך המים נשארים באיסורים ולא הותר רק התולעים שנתהו מעצמן בהמים או בהיין או בהחומץ אבל הנופלים לתוכן כמו שמצוי בזמן הקיץ שנופלים זבובים ורמשים קטנים מן האויר לתוך המים או שארי משקין או לאוכלין נשאריין באיסורן הקודם ולפי שיש טועים בזה ועוברים על כמה לאוין כמו שנתבאר דעל נמלה לוקה חמש לכן יש ליזהר מאד בזה וגם להזהיר את ההמון על כך:

19. ערוך השולחן יורה דעה סימן פד סעיף כא

כבר נתבאר דפירשו אסורים אף אם אח"כ נפלו לתוך המים ופירש מקרי כשפירש אחורי הכלי או אחורי הבור ואפילו פירש על שפת הכלי או שפת הבור או שפירש לאויר אסור אף כשנפל אח"כ לתוך המים אבל אם פירש לדופן הכלי מבפנים או לדופן הבור מבפנים לא מקרי פירש וכשנפל אח"כ לתוך המים מותר והטעם דהכי רביתיהו כלומר שכן דרך התולע לצאת מהמים אל דופן הכלי מבפנים ואם נאמר דגם בכה"ג אסרה תורה א"כ לא התירה כלל הגדילים בתלוש שהרי כן דרכם תמיד לפרוש לדפנות מבפנים ומדהתירה התורה ש"מ דגם בכה"ג שרי [גמ' ס"ז א]:

20. רא"ש על חולין פרק שלישי - סימן סח

יש אומרים דוקא שוחה ושותה אבל בכלי אסור דילמא פריש אדופני דמנא וי"ל דאורחא דמילתא קתני והוא הדין בכלי נמי מותר ולא חיישינן דילמא פריש אדופני דמנא כל כמה דלא חזינא דפריש ולקמן בשמעתין משמע דכל היכא דאם פריש אסור חיישינן דילמא פריש. והיכן התיר בכלים דכתיב את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו. בימים ובנחלים הוא דאית ליה אכול דלית ליה לא תיכול. הא בכלים אע"ג דלית ליה אכול. אימא בכלים אע"ג דאית ליה לא תיכול. לא ס"ד דכתיב וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים. בימים ובנחלים דלית ליה לא תיכול הא בכלים אע"ג דלית ליה אכול. ואימא במים כלל בימים ובנחלים פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט ימים ונחלים אין חריצין ונעיצין לא במים חזר וכלל. הני תרי כללי דסמיכי להדדי ניהו. אמר רבינא כדאמרי במערבא כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכין זה לזה [דף סז ע"א] הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט וכלל. במים כלל בימים ובנחלים פרט במים חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין. מאי רבי רבי חריצין ונעיצין לאיסורא. ואימעטו להו בורות שיחין ומערות להיתירא. דבי רבי ישמעאל תנא במים במים שני פעמים אין זה כלל ופרט אלא ריבה ומיעט וריבה. במים ריבה בימים ובנחלים מיעט במים חזר וריבה. מאי רבי רבי חריצין ונעיצין לאיסורא. מאי מיעט מיעט בורות שיחין ומערות להיתירא. תני מתתיה בר יהודה מה ראית לרבות בורות שיחין ומערות להיתירא ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסורא. מרבה אני בורות שיחין ומערות שהן עצורין ככלים. ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין ככלים. ופירשו התוספות דלתנא דבי רבי ישמעאל דדריש ריבה ומיעט וריבה מרבה לאיסור אפילו חריצין ונעיצין שאין נובעין. ותנא דבי רב דדריש כללי ופרטי מרבה מתאכלו להיתירא אפילו חריצין ונעיצין כיון דאינן נובעין גם לפירוש זה נראה דהלכה כתנא דבי רב היתה שגורה בפי כל. והיא עיקר כנגד תנא דבי רבי ישמעאל:

אמר רב הונא לא לישפי איניש שיכרא בציבתא באורתא דילמא פריש ממנא לציבתא והדר נפל למנא וקעבר משום השרץ השרץ על הארץ. אי הכי בציבתא נמי דילמא פריש לדופני דמנא והדר נפיל. התם היינו רביתיהו. דתניא מנין לבורות שיחין ומערות ששוחה ושותה מהן ואינו נמנע ת"ל מכל אשר במים וניחוש דילמא פריש לדופני דבירא והדר נפל לגויה. אלא היינו רביתיהו הכא נמי היינו רביתיהו. א"ל רב חסדא לרב הונא תניא דמסייע לך. ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסנגן:

21. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף סו עמוד ב

הא דמותר בבור וכלי רק כשלא פירש, אך כשמוציא מהמים, אסור משום שרץ השרץ על הארץ, קשה, א"כ למה דגים שבימים ובנחלים מותרים אף כשיצאו מהים, י"ל ע"פ תשובות מהרי"ט. דחוקר דסימנים י"ל דהוכחה שטהור, או אפ"ל שהסימנים הם גורם שטהור, וסייעתא מגמ' ע"ז דאם יש שדרה, טהור. ולפי"ז א"ש דבימים ובנחלים כשיש סנפיר וקשקשת, יש סימן טהרה, ולכן אף כשיצא מהמים טהור. ובבור וכלי אין סימני טהרה, רק אין לאו דדג טמא, אך כשפירש, שרץ הוי השרץ על הארץ.

א. ספר אז ישיר – מתן תורה

ת * אז ישיר • _____ * מאמרי יסודות המסורה

* סימנים: אי הוי 'סימן או סיבה'

ובעצם הדבר אם סימני הטהרה הינם 'סימן' או 'סיבה', הנה בשו"ת מהרי"ט (ח"א סימן נ"א) האריך לבאר כדברי המהר"ל, שסימן ניתן רק להבחין בין הבהמה הטהורה לטמאה ו"לא שהקליטה גורמת טמאה" וכן ביאר ששנים וסימנים אינם גורמים גדלות, אלא שהם סימני גדלות, וז"ל:

הריני בא לברר טעמו של דבר יותר שלא ליתן מקום לבעל הדין לחלוק וטעם דברי דשנים וסימנים אינם עיקר הגדלות שהן גורמין הדין דשנים וסימנים לא כתיבי בקרא אלא גדולה וקטנה כתיבא ומסרו לנו סימנים להבחין בין גדולה לקטנה והם שערות דלאחר זמן ולהכי קרי להו 'סימנים' שאינם אלא סימן שעל ידם ניכרת הגדלות אבל אינה נעשית היא עצמה גדולה על ידם תדע דאפשר שתהא גדולה אע"פ שלא הביאה סימנים כגון שהוא איילונית ואם הכיר בה וקידשה תפסו בה קידושין אע"פ שאין לה שתי שערות וכן סריס אדם משהוא בן י"ג שנים ויום א' הרי הוא גדול לכל דבריו ותופסי' קידושיו אע"פ שאין בו שערות וסריס חמה נמי שהוא בן עשרים ונולדו בו סימני סריס ולא חולץ ולא מיבם כדאמרינן בס"פ האשה רבה נמצא דשערות סימנא בעלמא כמו שמסר סימן בבהמה טהורה ואמ' מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו וכן מפרסת פרסה ואינם אלא סימן להבחין בין הבהמה הטהורה לטמא' לא שהקליטה גורמת טמאה תדע שהרי אנו מתירין קלוט במעי פרה כדתנן בפ"ב דבכורו' בהמה טמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכיל' וטהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה שהיוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור אלמא לאו בסימנא תליא טמאה וטהרה.

ובקובץ שעורים (חולין אות כ"ז) הביא שנחלקו בדבר זה בעלי התוס' ¹, וז"ל:

וביאר מחלוקתם דהנה יש לחקור בסימני טמאה וטהרה שאמרה תורה, אם הסימנים עצמן הם גורמים הטהרה והטהרה, או שאינם אלא סימנים

ד ועיין בתוספות (נדה דף נ: ד"ה תרנגולתא דאגמא שכתב:

הזכר אסור לפי שאין לו סימני טהרה ולא שרי מטעם כל היוצא מן הטהור טהור שהרי האם לא ילדה האפרוח אלא ביצים הטילה והאפרוח מעפרא קא גדיל ונאסר ממילא ע"י

שינוי הטבעיים בהלכה שנאמרו למשה מסיני * _____ • אז ישיר * תא

על המין... ונראה שבוה נחלקו ב' שיטות התוס', דהתוס' בנדה ס"ל דאף לרבנן הסימנים הם עצמן סיבת הטמאה והטהרה... אבל התוס' בסוגין ס"ל... והסימנים אינם אלא סימנים על המין.

ומיהו אפילו התוס' במס' נדה הסיקו כמו התוס' בחולין, דהיינו דסימנים אינם גורמים הטהרה והטהרה. [וע"ע בחזון איש (בכורות טז:יח)].

* יגדיל תורה ויאדיר

ובמסכת חולין (ס"ו) איתא שאין אנו צריכים שני סימני טהרה בדגים, אלא די לנו בסימן הקשקשת:

כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר [ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת]... ולכתוב רחמנא קשקשת ולא לכתוב סנפיר א"ר אבהו וכן תנא דבי ר' ישמעאל יגדיל תורה ויאדיר.

וכתב הריטב"א (נדה דף נ"א):

יגדיל תורה ויאדיר... ואולי הוא גם כן גורם טהרתו ואף על פי שהוא לבדו אינו גורם טהרה.

בלומד, הסנפיר והקשקשת אינם סימנים להכרת המין, אלא הם הגורמים את היתר האכילה בעצמם. ולכאורה דבריו אינם עולים בקנה אחד עם מה שנתבאר שהסימנים נועדו רק לזיהוי המין.

אמנם מצאתי בדברי החת"ס בחידושיו (חולין ס"ו) שביאר דאע"פ שלסימני דגים אין צורך בסימן הסנפיר [כיון שכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר], מ"מ התורה אמרה סימן זה כיון שזה הטעם לאיסור זה גורם האיסור, וז"ל:

אבל על דרך הפשוט והאמת נ"ל עפ"י מ"ש רמב"ן פ' שמיני דטעם תליית היתר דגים בקשקשים שהם דחיות המותרות והפסולת מהגוף ונשאר הגוף

סימני טמאה... ומיהו נראה עיקר ששני מינין הן והמין שקורין תרנגולתא דאגמא שרי הזכר והנקבה דיש להן סימני טהרה והמין שקורין תרנגול דאגמא אסור הזכר והנקבה דאין נראה שמין אחד חלוק הזכר מהנקבה.

נקי משא"כ אותן שאין להם קשקשת נשארה זוהמתם וחלאתם בתוכם והן אותן שאין להם סנפיר לשוט ע"פ המים מ"מ אם אין כח באויר להוציא מהם קשקשיהם נשאר חלאתם בתוכם ומשו"ה נאסרו. וצ"ל אותן שאין להם עכשיו ועתידי לגדל לאח"ז מ"מ עדיין לא נגמר בישול המותרות ולא צריך לדחות לחוץ כמו בקרניים בבהמה שנולדו אח"כ ונוצות האפרוח לכשיגמרו בישול המותרות. וא"כ י"ל משו"ה פי' רחמנא סנפיר להודיע טעם האיסור אע"פ שבגוף האיסור לא הי' טעות שהרי כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר מ"מ לא הי' ידעינן טעמו והוה כמו כל החוקים והקב"ה רצה להגדיל התורה ולהאדירה באדיר ותפארת להראות חכמתנו ובינתנו לעיני העמים ע"כ ביאר טעם קשקשת משום סנפיר שעי"ז שט למעלה באויר ואינו ניוזק מעפרורית הרקן.

כלומר, ע"פ הכלל שכל שיש בו קשקשת יש בו סנפיר ניתן להכיר את כל הדגים הטהורים המותרים באכילה באמצעות הקשקשים, וע"כ לא הוצרכה התורה לפרט את סימן הסנפיר לצורך זה, אלא שהתורה הוסיפה את סימן הסנפיר בכדי שכל יושבי תבל יראו ויכירו את חכמת התורה, שהסנפיר והקשקשת הם הטעם שהתורה התירה דגים אלו באכילה כיון שאין בהם זוהמה, לעומת המינים האחרים, המזוהמים, להם אין סנפיר וקשקשת. ובדאי שאין זה עצם הטעם לאיסור אכילת שאר המינים, כי טעם האיסור כמוס הוא, אך יש בגילוי טעם זה משום פאר וכבוד לתורה.

ואולי בזה ניתן לבאר, דאף הריטב"א שביאר שסנפיר וקשקשת 'גורמים' הטהרה, ואינם סתם סימנים על המין, מ"מ מודה הוא, דעדיין ישנו טעם נעלם מדוע אסרה התורה מיני דגים בהעדר אלו הסימנים, ואף להסוברים שסימנים הוי סיבה, עדיין יתכן שישנו טעם אחר בשורש הדבר [ואפשר שהוא נעלם] 'שגורם הסיבה'.

✻ טריפה אינה היה אף בזמן הזה

ומדברי החזון איש והאגרות משה נראה שחז"ל קבעו את הי"ח טריפות בסוף ב' אלפי התורה. הקב"ה נתן לחז"ל את הסמכות לברר, להחליט, ולקבוע אילו מומים, מחלות, ומכות כלולים בי"ח הטרפות שנאמרו

ב. דף על הדף מסכת חולין דף סו עמוד ב

בגמ': כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. ובתוס' (ד"ה כל וכו'): וא"ת מנין הי' להם זה לחכמים וכו' וי"ל מכל אשר יקרא לו האדם וכו' ואת"ל וכו' יש לומר דהכי קים להו הלכה למשה מסיני ע"כ. כתב רבינו החתם סופר זצ"ל בספרו (פר' יתרו ע' ק"ד) בענין זה בהקדם דברי חז"ל (לעיל כ"ז ע"ב): שאל קונטריון ההגמון את ריב"ז ויברא אלקי' מן המים וגו' ואת כל עוף משמע שמן המים נבראו, וכת' ויצר ה' אלקי' מן האדמה וגו' ואת כל עוף השמים, אלמא מעפר נבראו, והשיב לו מרקק נבראו העופות, ראה תלמידיו מסתכלי' זה בזה, א"ל קשה עליכם שדיחיתי את אויבי בקש, לעולם ממים נבראו ולא הביאם אל האדם אלא לקרות להם שם ע"ש.

ויש לדקדק מ"ט דחאו בקש, ולא אמר גם לו האמת, ועוד מ"ט קרא אויבי, הלא לפי המשמעות לא בא ההגמון לקנטרו רק שאלו סתירה בקרא.

וכתב בחת"ס לבאר עפ"י דברי התוס' כאן שכתבו וכו"ל ב' תירוצים מנין ידעו חז"ל דיש ז' מאות מיני דגים טמאים, וכתב: וצ"ע לעיל ס' ע"ב אמר רב חנן בר רבא השסועה ברי' בפ"ע שיש לה ב' גבין וב' שדראות, וכי משה רבינו ע"ה קניגי או בליסטרי הי', מכאן תשובה לאומרי' אין תורה מן השמים ע"ש, והשאל לתירוץ ב' של תוס' הלא יותר ראי' מז' מאות מיני דגים, אלא ע"כ כתירוץ האי' שאדה"ר קרא שמות לדגים, ואין ראי', אבל משסועה הוה שפיר ראי' די"ל ס"ל כמ"ד בנדה כ"ד דבריה בעלמא ליתא אלא במעי אמו אגמרי' רחמנא למשה ע"ש, וא"כ לא קרא לה אדה"ר שם, אבל לתירוץ הב' של תוס' קשה, מ"ט לא מייתי' ראי' מדגים.

והנה נ"ל דזה תליא דהרז"ה ר"פ אלו עוברי' כתב דאי מרבי' מידי מכל לרבות, צריך שיהי' עכ"פ מעניני' דקרא, דאל"ה לא דרשי' כל ע"ש. והנה בקרא מפורש בהמה ועופות, ואי עופות נבראו מהמים מרבי' מכל דגי' שנבראו ג"כ מהמים, וממילא אין ראי' לתורה מן השמים ממה שידעו חז"ל ז' מאות מיני דגי', די"ל דנדודע להם ע"י אדה"ר, אך אי אמרי' מרקק נבראו, לא הוזכרו בריית מים בהך קרא, ולא מרבי' דגים מכל, ולא קרא להם אדה"ר שם, ומוכח דתורה מן השמים.

והנה ההגמון הנ"ל כפר בתורה מן השמים, ור"ג רצה להוכיח לו ממספר דג"י, והשיב השר דלמא אדם הראשון קרא שמות לדגים, והוא השיב כי לא נרמזו בקרא כקושית תוס', והשיב לו השר הלא עופות נברא מן המים וכתבי, וא"כ כל מרבה דגים מעניני דקרא, ומשו"ה דחאו בקש, כי מן הרקק נבראו ולא מן המים, ואין רמז לדגים בקרא, ומוכח תורה מהשמים, ואמנם כל זה דיחוי, כי באמת ס"ל מהמים נבראו ולא נכתבו אלא לקרוא שם, ואין צורך לנו לרא' שהתורה מהשמים, כי בעינינו ראינו ודו"ק הישב עכד"ק.

ג. דף על הדף מסכת חולין דף סו עמוד ב

בגמ': ולכתוב רחמנא קשקשת ולא לכתוב סנפיר א"ר אבהו כו' יגדיל תורה ויאדיר.
בלב שמחה (פ' שמיני - במאמרים שבסופו) כתב: בפשטות נראה שגם בתיבה אחת של תורה - אפשר להגדיל תורה ולהאדירה.

ואולי הכוונה, שגם באכילת דגים יכול כל אדם להגדיל תורה ולהאדירה, שלולא נתייחד בתורה סנפיר לסימן טהרה, לא הי' בדגים רק סימן טהרה אחד, קשקשת, והי' מקיים רק מצוה אחת, לכן הוסיף הכתוב גם סנפיר לסימן כדי שבאכילתו יקיים הציווי שבשתי הסימנים, וזהו שאמר להגדיל תורה ולהאדירה, שבאכילת הדגים יש בהם ציווי התורה דב' סימני טהרה, וכמו שפירש"י בלאו דלא תטמאו שהוא לעבור עליהן לאווין הרבה, כמו כן הוסיף עליהם ציווים ומצוות הרבה עכד"ק.

הגיד הגר"ש אלתר שליט"א ראש ישיבת "שפת אמת" (הובא בספר יגדיל תורה פ' שמיני) יש יהודים שמסתפקים בזה שלבן שלהם יש סימן טהרה אחד, קשקשת למגן, שמתבדל מן הגוים ושומר שבת ואוכל כשרות וכדו'. אמנם לא זה הדרך, אלא בנוסף לקשקשת צריך גם סנפיר לשוט במימי הדעת של התורה, לחנך שיעלול בים התלמוד, ו"להגדיל תורה ולהאדירה" ע"כ.

ד. דף על הדף מסכת חולין דף סו עמוד ב

בגמ': וליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר, א"ר אבהו וכן תנא דבי ר"י יגדיל תורה ויאדיר.
בספר פני המים (דיני תשליך בהערות ס"ק נ"ג) כותב: עיי' בערך לחם (אות ה') חידושי אגדות לספר לחם שלמה (יו"ד) לכ"ק אדמו"ר ש"ב הגאון האדיר אבדק"ק שאמלוויא (שליט"א) [ז"ל] שכתב:

ויש להבין למה רימזה התורה ענין יגדיל תורה בדגים, וכתב ע"פ דברי רבינו המגלה עמוקות (סוף פר' וילך) דמצוה ראשונה היא פריה ורביה, ומצוה אחרונה היא כתבו לכם את השירה הזאת (דברים ל"א י"ט) מצות כתיבת ס"ת, ונעוץ סופו בתחילתו, שכל אחד מישראל יכתוב ס"ת לפרות ולרבות בתורה, וזה שאמר רבא בשבת (ל"א א) נשאת ונתת באמונה עסקת בפריה ורביה, הכל על התורה קאמר עכד"ק.

ובספר דרך פקודיך במצות פריה ורביה (אות כ"ו) כתב דשייך מצות פריה ורביה בתורה, לפרות ולרבות בה, להוליד בכל פעם חידושי תורה ע"ש. ועיי' חגיגה (ג ב) מה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין, ומוסבר בזה מה שכתב בספר חסידים (סי' תק"ל) דכל מי שגילה לו הקדוש ברוך הוא דבר ואינו כותבה, ויכול לכתוב, הרי זה גוזל מי שגילה לו, כי לא גילה לו אלא לכתוב דכתיב (תהלים כ"ה י"ד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם, וכתבי (משלי ה' ט"ז) יפוצו מעינותיך חוצה, ויובן הדבר כמו שמצות פריה ורביה מקיים רק אם הבנים חיים, אבל אם מתו בחיים לא קיים המצוה (עי' אבה"ע סי' א'), כמו כן צריך המוליד ומחדש חידושים לכתבם ולחקקם דהיינו להדפיסם שיהיו בני קיימים, שהחידושים שמחדש הם בניו. ועל כן רימזה התורה גבי דגים יגדיל תורה ויאדיר כמו שהדגים פרים ורבים מאד, כן הוא בתורה צריך האדם להגדיל תורה לפרות ולרבות בתורה ולהוליד חידושים רבים עכ"ד ודפח"ה.